

УДК 351:339.564

*Лілія Оліфіренко***ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ***Лілія Оліфіренко***ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ***Liliia Olifirenko***PUBLIC POLICY OF USE OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE ENTERPRISES OF THE FOOD INDUSTRY OF UKRAINE**

Досліджено заходи державної політики, які обмежують диверсифікації експортного потенціалу та можливості з розширення зовнішньої торгівлі підприємств харчової промисловості України. Проаналізовано вплив вимог Угоди про асоціацію України з ЄС на перспективи розвитку підприємств щодо нарощування експорту вітчизняної продукції на світовий ринок. Висуваються пропозиції з формування нових механізмів державного регулювання щодо стимулювання диверсифікації експорту вітчизняної харчової продукції та адаптації виробництва до вимог ЄС.

Ключові слова: державна політика, експортний потенціал, зовнішня торгівля, харчова промисловість.

Бібл.: 14.

Исследованы средства государственной политики, ограничивающие диверсификацию экспортного потенциала и возможности по расширению внешней торговли предприятий пищевой промышленности Украины. Проанализировано влияние требований Соглашения об ассоциации Украины с ЕС на перспективы развития предприятий по наращиванию экспорта отечественной продукции на мировой рынок. Выдвигаются предложения по формированию новых механизмов государственного регулирования по стимулированию диверсификации экспорта отечественной пищевой продукции и адаптации производств пищевой промышленности к требованиям ЕС.

Ключевые слова: государственная политика, экспортный потенциал, внешняя торговля, пищевая промышленность.

Библ.: 14.

The article examines government policies that limit the diversification of export potential and opportunities to extend foreign trade of enterprises of food industry of Ukraine. The article analyses the influence of the requirements of the Ukraine – EU Association Agreement on prospects of enterprises development on increasing export of domestic products to the world market. There are promoted proposals to build new mechanisms of state regulation to stimulate diversification of domestic export of food products and adaptation of production to the EU requirements.

Key words: state policy, export potential, foreign trade, food industry.

Bibl.: 14.

JEL Classification: F29; F42; L66

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості та нарощування експортного потенціалу за національними пріоритетами має визначальне практичне значення завдяки активному пошуку організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку та ефективного використання потужності підприємств, що дозволяє сформуванню державну програму дій для органів влади з реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії та практики оцінювання експортного потенціалу та конкурентоспроможності, механізмів управління присвячені багаточисельні праці учених [1–3; 5–8; 13; 14].

Теоретичні та практичні аспекти аналізу й використання експортного потенціалу викладені у наукових працях провідних вітчизняних учених, серед яких Бутко М.П. [1], Венгерська Н.С., Калантарова А.Р. [2], Дейнеко Л.В., Романюк І. [3], Мельник Т.Г. [5], Новойтенко І.В., Слободян Н.Я., Малиновський В.В. [6], Тюріна Н.М., Шелест Є.О. [13; 14] та ін. У сучасних наукових публікаціях досліджується зміст і значення експортного потенціалу в аспектах національної економіки, чинників зовнішнього впливу на розвиток національної та регіональної економік, розглядаються моделі залучення експортного потенціалу у стратегії розвитку країни. Проте аспекти державного регулювання механізму стимулювання диверсифікації експорту за умовами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС малодосліджені.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Напівактивність державної складової механізму регулювання у підходах до визначення впливу державного, галузевого та регіонального управління у взаємодії з ринковою саморегуляцією не сприяє системному вирішенню проблем розвитку експортного потенціалу як промислового комплексу України, так і підприємств харчової промисловості, які ускладнюються особливостями Угоди про асоціацію між Україною з ЄС, що потребує вирішення стратегічних завдань зовнішньої торгівлі на користь держави, національних товаровиробників та споживачів.

Метою дослідження є визначення пропозицій щодо формування механізму стимулювання диверсифікації експорту продукції підприємств харчової промисловості на європейський ринок за умови виконання вимог Угоди про асоціацію з країнами ЄС. Дослідження зазначеної мети вимагає вирішення завдань з визначення засобів державної політики щодо формування конкурентних переваг харчової промисловості України, яка зіткнулась з несприятливою кон'юнктурою світового ринку для вітчизняних товаровиробників; оцінювання стратегії адаптації харчової галузі до сучасних реалій; узагальнення положень державної політики антикризового впливу на формування конкурентних переваг галузі у контексті вимог Угоди.

Виклад основного матеріалу. Харчова промисловість України є стратегічно важливим сегментом національної економіки, який забезпечує продовольчу безпеку країни та формує ринок продовольчих товарів, витрати на споживання яких становить понад 60 % загальних грошових витрат населення [3]. Україна посідає перші місця на світовому ринку з продажу олійно-жирової продукції та твердих відходів на базі її переробки. Тому зміни ринкової кон'юнктури мають суттєвий вплив на внутрішнє виробництво та експортну політику держави.

Одним з основних завдань підприємств харчової промисловості є задоволення попиту споживачів шляхом пропозиції якісних продуктів широкого асортименту. Для вирішення поставленого завдання підприємствам в умовах Угоди, коли для покриття попиту та досягнення конкурентних переваг необхідна гнучка реакція виробництва на кон'юнктурні зміни європейського ринку, необхідно застосування нових управлінських підходів і механізмів, серед яких, на наш погляд, програмно-цільовий підхід з орієнтацією на експортний потенціал харчової галузі є найбільш результативним. Практика застосування програмно-цільового підходу досить рельєфно заострює питання формування конкурентних переваг українських підприємств. З одного боку, реалізація інноваційно-інвестиційних проектів сприяє зростанню обсягів виробництва, якості продукції, розширенню асортименту; з іншого – потребує значних інтелектуальних, матеріальних, фінансових та трудових витрат [1; 7]. Отже, для підвищення ефективності механізмів державного регулювання експорту доцільно використовувати програмно-цільовий підхід, який забезпечує набуття керованого характеру адаптації до правових і технологічних змін згідно з вимогами Угоди, а також диверсифікацію та нарощування експортного потенціалу на світовому ринку за національними пріоритетами.

Серед характеристик харчової промисловості, які виділяють її як одну з експортно-орієнтованих галузей економіки України є: висока місткість внутрішнього та зовнішнього ринків, вагома частка у міжгалузевому балансі, швидкий оборот капіталу, масштабний вплив на широке коло суміжних галузей через проміжне споживання, що має як прямі, так і непрямі ефекти від її зростання, наявність високого експортного потенціалу [1-3; 5; 6; 13; 14]. Завдання державної політики щодо диверсифікації та нарощування експортного потенціалу харчової промисловості отримують реальний ефект тоді, коли їх реалізація матиме комплексне спрямування на основі відповідної стратегії. Серед вимог Угоди, однією з таких стратегій є створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), що стає

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

потужним механізмом стимулювання зовнішньої торгівлі та нарощування експортного потенціалу підприємств харчової промисловості на зовнішньому ринку. Ця стратегія потребує визначення власної ніші на європейському ринку, пошуку якої сприяє диверсифікація експортного потенціалу з метою уникнення жорсткої конкуренції західно-європейських корпорацій та обмежувальних вимог СОТ.

Отже, механізми програмно-цільового спрямування щодо диверсифікації вітчизняних виробництв харчової продукції мають конкретні цілі, серед яких:

– визначення рівня конкурентоспроможності проектів і програм, що реалізуються, а також відповідних організаційно-технічних рішень, спрямованих на прискорення переходу на систему стандартів, яка задовольняє вимогам ЄС і не суперечить стандартам ISO, а також організації національних сертифікованих лабораторій, забезпечених методиками оцінювання якості продукції на основі ISO. Відповідно до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» [12] всі підприємства, діяльність яких пов'язана з продуктами харчування, повинні ввести систему управління безпеки харчової продукції, засновану на принципах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points – системи аналізу ризиків та контролю (регулювання) у критичних точках). Оскільки ЄС наполягає на виконання принципів НАССР, їх мають виконуватись, у першу чергу, експортери харчової продукції. Інакше – підприємства змушені перепрофілювати виробництво. Це підтверджує досвід Польщі: після приєднання до ЄС близько 30 % підприємств харчової промисловості змушені були перепрофілювати свою діяльність. Введення системи управління якістю НАССР в Україні зумовлене виконанням програмних вимог щодо скасування сертифікації, погоджень та інших регламентуючих документів, які не застосовуються в законодавстві ЄС. Європейський Союз вже запропонував свою допомогу у здійсненні реформ харчової галузі, зокрема спонсорство та виробничі IT-технології [5; 6]. Одним з перших прикладів у цьому напрямі може стати диверсифікація ринку морозива, заморожених продуктів і напівфабрикатів. Розширення експорту має відбуватися спільними заходами з боку Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України. Розроблення та впровадження системи управління безпечністю на основі концепції НАССР потребує інституалізації норм ДСТУ, гармонізації методик щодо впровадження системи управління безпечністю з відповідними директивами ЄС;

– удосконалення інституційного забезпечення виконання Угоди з боку національного законодавства щодо відміни обов'язкової сертифікації, яку не застосовують у жодній країні світу. Питання сертифікації вирішуються за рахунок впровадження технічних регламентів з підтвердженням відповідності певної харчової продукції чи добровільної сертифікації з внесенням нормативно-правових змін до відповідних законів. Гармонізація національних галузевих стандартів з директивами ЄС на основі групування експорту товарів, що на перевагу загальній гармонізації дозволить зекономити бюджетні кошти на виконання таких проектів;

– залучення широкої інституційної інфраструктури ЄС до диверсифікації харчпрому України, використовуючи передовий досвід, методичну та технічну підтримку ЄС, має зобов'язати на рівні регіональних виконавчих органів влади та місцевого самоврядування брати участь у реалізації інноваційних проектів;

– використання принципу обмежувального впливу щодо походження товарів. Ліберальні принципи у цінovій політиці можуть стосуватися тільки сировинної продукції масового виробництва, для високотехнологічної продукції має застосовуватись ринковий механізм ціноутворення. Такий підхід стимулюватиме структурні зміни та підвищить ефективність підприємств харчової промисловості та національної економіки;

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

– застосування секторальної торгівлі допоможе адаптуватися вітчизняним товаровиробникам до високотехнологічних інновацій, імпорту проміжних продуктів переробки, у тому числі з виробництва високомісткої продукції;

– виявлення недоліків і переваг внутрішніх і зовнішніх чинників конкурентоспроможності підприємств харчпрому дозволить оперативно приймати рішення щодо змін ринкової кон'юнктури у процесі реалізації вимог Угоди;

– використання трудового потенціалу щодо підвищення ефективності виробництва для більш повного задоволення потреб суспільства, соціально-економічних благах при оптимальному використанні факторів виробництва та продуктивних сил завдяки відновленню професійно-технічної освіти, що дозволить знизити рівень соціальної напруженості, підвищить мобільність трудових ресурсів, а також в умовах розширеного відтворення створюватиме нові робочі місця.

Сучасний проблематичний стан харчової промисловості України є наслідком попередніх періодів проведеної державної політики [1–3; 5; 6]. Наразі Україна у багатьох позиціях вже не посідає лідируючої позиції не лише у світогосподарському просторі, але й у межах СНД та ЄС. Починаючи з 2001р. питома вага продукції промислового виробництва у ВВП країни зменшилась майже у тричі, обсяги продукції продовжують скорочуватись, на цьому тлі харчова промисловість після деякого підйому у 2014 р. – 102,5 % до попереднього року демонструє спад індексу виробництва продукції у 2015 р., який становив 94,5 %. Спад у межах 0,2 % (виробництво м'яса та м'ясних продуктів) – 20,1 % (виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок тривалого зберігання) відбувся у всіх підгалузях харчпрому, який до 2008 р. (першого кризового року) демонстрував стабільне зростання обсягів виробництва [8]. Скорочення обсягів виробництва відбулися не тільки через спад виробництва сільськогосподарського виробництва, купівельної спроможності населення та скорочення внутрішнього ринку та фінансових ресурсів товаровиробників, що вже стали перманентними проблемами протягом десятиліть, але й через зміну акцизної політики держави (наприклад, по цукру та олії), недобросовісну конкуренцією з боку торгівельних компаній та імпортерів, які використовують ціновий демпінг, втратою позицій на зовнішніх ринках продовольства через зростання пропозиції продовольства на світовому ринку. Ці тенденції свідчать про збереження на національному рівні суперечливість розвитку харчової промисловості за умови достатньо високої її еластичності. Внаслідок цього частка, наприклад, галузі у структурі промисловості у 2015 р. становила 21,3 %, що, в основному, пояснюється зростанням цінового фактора. Експортні поставки за період 2009–2012 рр. зберігають високі показники зростання з 4,6 до 8,8 млрд дол. США, проте, у 2014 р. становили 8,0 млрд дол. США. Дефіцит харчової товарної групи виробництв покривається за рахунок імпорту, який збільшився з 3,4 (2009) до 5,0 млрд дол. США (2014), 2015 р. – 3,7 млрд дол. США [8].

Харчова промисловість України продовжує втрачати свої позиції серед виробників країн СНД і світу (через ембарго Росії та адаптацію до Угоди) [3; 6]. Як приклад, економічно розвинені країни інтенсивно розвивають національні ринки харчового виробництва, частка якого становить: у Німеччині – 23,8 %, Японії – 30,5%, Британії – 28,3 %, Китаю – 30,9 %, Італії – 26,9 %, забезпечуючи технічну модернізацію власної промисловості кожні 7–10 років (а, наприклад, для переробки сільськогосподарської продукції – кожні 5 років). В Україні цей показник становить близько 21,0 %. Дефіцит сировини, технологічного обладнання, оборотних засобів у галузі, який зберігається протягом десятиліть, у тому числі й через відсутність виваженої інвестиційної політики держави щодо цін і ціноутворення, перешкоджають розширенню виробництва, його оновленню та реалізації інноваційно-інвестиційних проектів розвитку. Порівняно високий рівень інфляції, за яким вартість фінансових кредитів перевищує рівень рентабельності більшості продукції харчпрому, робить позичковий капітал практично недоступ-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ним. Зберігається низький рівень ціни робочої сили порівняно з цінами на більшість товарів і послуг, що є гальмуючим фактором росту продуктивності праці й підвищення платоспроможності внутрішнього ринку. Внаслідок зазначених обставин більшість валових доходів підприємств йде на оплату сировини, енергоносіїв та праці, обмежуючи можливості розширеного відтворення та технічного оновлення виробництва.

Виходячи з того, що підприємства харчової промисловості України тісно взаємопов'язані технологічними й збутовими потоками, є глибоко інтегрованими виробництвами на внутрішньому економічному просторі, можливість відродити окремі підгалузі та відновити порушені господарські зв'язки постійно зменшується, що, у першу чергу, загрожує продовольчій та економічній безпеці держави.

Вказані тенденції дуже важливі для розуміння сучасної ситуації тому, що харчова промисловість вже має негативні показники за обсягами виробництва і на сьогодні працює зі збитками, згортанням виробничих потужностей, з негативними соціальними наслідками. Якщо формування експортної політики держави відбувалось би з урахуванням викликів світового ринку, факторів та динаміки його кон'юнктури, а також вимог Угоди та СТО, то багато підприємств знайшли б вирішення нагальних проблем, включаючи сировинні, енергетичні, маркетингові та інноваційні. Виконуючи вимоги Угоди підприємства змушені самостійно виробляти власну експортну політику, шукати вирішення питань з нестачею оборотних засобів, проблеми зовнішньоекономічної діяльності, втрати ринків збуту продукції, а отже – конкурентоспроможності підприємства.

Всі вказані причини загострюють зростаючий дефіцит інвестиційних ресурсів, що негативно впливає на процес відтворення національного виробництва. І все ж, така невідкладність інвестиційних проблем є похідною від техніко-технологічного стану виробництва. У державних програмних документах [4; 10] нагально підкреслюється, що на тлі світових тенденцій, що демонструють США, Росії, країни ЄС, Далекого Сходу, Південно-Східної Азії, Україна загрозово наближається до стану відсталої держави, у якій надто неприпустимо затягується технологічне перетворення науково-технічного забезпечення виробничих процесів. Тому у частині розвитку експортного потенціалу майбутнє кожного підприємства має спиратись, по-перше, на суттєві відмінності майнових від інноваційних факторів, по-друге, на тенденції науково-технічного процесу галузевих виробництв у контексті інформаційно-аналітичного та науково-інтелектуального забезпечення.

Спираючись на детальні дослідження стану розвитку підприємств харчової промисловості, викладених у джерелах [1–3; 5; 6; 13; 14], слід зауважити на необхідності завершення інституціональних перетворень українського законодавства щодо імплементації законодавчих актів ЄС. Так, наприклад, імплементація вимог з аграрнопромислового виробництва (близько 45 актів) потребує розробки спеціальних нормативно-правових актів щодо продуктів кінцевого споживання відповідно до Угоди та директив ЄС. Після прийняття законопроєкту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно об'єднань євро регіонального співробітництва», мета якого полягає у запровадженні законодавством України нових форм транскордонного співробітництва – об'єднань євро регіонального співробітництва (ОЕС), як це передбачено Угодою, гармонізації підлягатиме більше 300 національних законодавчих норм і стандартів з діяльності на ринку продовольчих товарів у рамках співпраці з ЄС.

З 01.01.2016 р. набула чинності умова Угоди про запровадження Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ЗВТУЄС). З питань функціонування ЗВТУЄС Кабінет Міністрів України схвалив проєкт Указу Президента України «Про заходи з посилення захисту економічних і торговельних інтересів України за кордоном», яким передбачено започаткування діяльності 8 національних торгових представництв у країнах – найбільших імпортерів вітчизняної продукції – Туреччина, Китай, ЄС (Брюссель), СОТ (Женева), Поль-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ща, Німеччина, США, Єгипет. Проте робота таких представництв буде ефективною, якщо їх представлятимуть асоціації підприємницьких структур, а не владних.

Продовжується робота над Національною стратегією розвитку експорту України та планом її реалізації до 2020 р., у якій визначається комплекс заходів щодо формування державної експортної політики, механізми її реалізації, ключові напрями розвитку експорту, державна підтримка виходу на світові ринки високорентабельної продукції, а також інтеграція українських підприємств у глобальні та європейські коопераційні проекти. У цьому контексті слід звернути увагу на відсутність системи державного страхування, фінансового забезпечення, гарантування та кредитування експорту, страхування експортних кредитів. Організація агенції з питань експортного кредитування, контролюючу частку статутного капіталу якої мала би держава, на наш погляд, матиме змогу гарантувати ефективність діяльності такої структури.

Висновки і пропозиції. Отже, для забезпечення позитивних зрушень експортної політики держави у харчовій галузі України та за умов виконання Угоди необхідно:

- завершення інституціональних перетворень щодо забезпечення обов'язкового технічного регулювання вимагає чіткого розподілу функцій між органами державної влади та уникнення їх дублювання;

- запровадити принцип секторальної торгівлі на період адаптації до вимог Угоди, що дасть можливість захистити поки що низькоконкурентні підприємства харчпрому, модернізувати виробничі потужності, сприяти інвестиційному забезпеченню реорганізації виробництв;

- забезпечення захисту прав інвесторів, страхування інвестицій, аудиту режимів інвестиційної діяльності щодо узгодження норм Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Законами України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та угодами СОТ, а також «Про захисні заходи», «Про субсидії і компенсаційні заходи» у питання відповідальності за результати експортної діяльності;

- програмно-цільове державне сприяння реалізації стратегій підприємств, сформованих відповідно до загальногалузевої концепції та програми розвитку національної промисловості до 2020 р., накопичення власних фінансових ресурсів, створення нових виробництв, транскордонних кластерів і робочих місць;

- прискорити розвиток галузевої інфраструктури, перш за все, суб'єктів страхування, що дозволить подолати недоліки бюджетного фінансування підприємств харчпрому та сприятиме виробленню ефективної моделі інвестиційного розвитку харчової галузі;

- нарощування експорту до країн Азії та Африки, принаймні на період адаптації до вимог експорту в ЄС та російського ембарго на харчову продукцію з січня 2016 р., що надасть змогу накопичити інвестиційні ресурси для модернізації національних виробництв.

Отже, за таких умов, на нашу думку, головним напрямом державної експортної політики має бути захист внутрішнього ринку та завзяте відстоювання національних інтересів на зовнішньому, що не суперечить Угоді та іншим міжнародним директивам, можлива стабілізація та забезпечення продовольчої та економічної безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Конкурентні позиції харчової промисловості України в умовах СОТ : монографія / М. П. Бутко, А. Г. Ясько. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. – 279 с.
2. Венгерська Н. С. Експортний потенціал харчової промисловості України / Н. С. Венгерська, А. Р. Калантарова // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 15–18.
3. Дейнеко Л. Можливі сценарії розвитку харчової промисловості в умовах дії режиму вільної торгівлі з ЄС [Електронний ресурс] / Л. Дейнеко, І. Романюк. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2015/10/30/mozhlyvi-scenarii-rozvytky-harchovoi-promtslovesti-ua/>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

4. Державна підтримка експорту [Електронний ресурс] // Інтернет-портал Міністерства економіки України. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/files/about_ukr.pdf.
5. Мельник Т. Г. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс] / Т. Г. Мельник. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/10_Melnuk1.pdf.
6. Новойтенко І. В. Перспективи розвитку харчової промисловості України / І. В. Новойтенко, Н. Я. Слободян, В. В. Малиновський // Економіка та управління підприємствами. – 2016. – Вип. 11. – С. 454–460.
7. Оліфіренко Л. Д. Інституалізація складових механізму державного регулювання розвитку агропромислових корпорацій / Л. Д. Оліфіренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія “Економічні науки”. – 2014. – № 2 (74). – С. 255–263.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс] : Закон України від 17 червня 1997р. № 468/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/468/97>.
10. Про затвердження Національної стратегії розвитку експорту України [Електронний ресурс] : Проект розпорядження Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html>.
11. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page4>.
12. Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини [Електронний ресурс] : Закон України від 6 вересня 2005р. № 2809-ІV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>.
13. Тюріна Н. М. Оцінювання експортного потенціалу промислових підприємств та прогнозування його розвитку / Н. М. Тюріна, Є. О. Шелест, Н. С. Карвацька // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Екон. науки. – 2014. – № 2, т. 2. – С. 195–201.
14. Шелест Є. О. Середовище розвитку експортного потенціалу підприємства за існуючої системи державного регулювання експортної діяльності України / Є. О. Шелест // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2015. – № 2, т. 2. – С. 331–336.

References

1. Butko, M.P. & Yasko, A. H. (2014). *Konkurentni pozysii kharchovoi promyslovosti Ukrainy v umovakh SOT [The competitive position of food industry of Ukraine in the WTO]*. Nizhyn: Aspekt-Polihraf (in Ukrainian).
2. Venherska, N.S., & Kalantarova, A.R. (2014). Eksportnyi potentsial kharchovoi promyslovosti Ukrainy [The export potential of food industry of Ukraine]. *Ekonomika rozvytku – Economics of Development*, no. 4 (72), pp. 15–18 (in Ukrainian).
3. Deineko, L.V., Romaniuk, I. (October 30, 2015). *Mozhlyvi stsenarii rozvytku kharchovoi promyslovosti v umovakh dii rezhymu vilnoi torhivli z YeS [Possible scenarios for the food industry in terms of free trade with the EU]*. *Vox Ukraine – Vox Ukraine*. Retrieved from <http://voxukraine.org/2015/10/30/mozhlyvi-scenarii-rozvytky-harchovoi-promyslovosti-ua/>.
4. *Derzhavna pidtrymka eksportu [State support for exports]*. *Internet-portal Ministerstva ekonomiky Ukrainy [Internet portal of the Ministry of Economy of Ukraine]*. [www.ukrexport.gov.ua](http://www.ukrexport.gov.ua/files/about_ukr.pdf). Retrieved from : http://www.ukrexport.gov.ua/files/about_ukr.pdf.
5. Melnyk, T.H. (2009). *Eksportnyi potentsial Ukrainy: metodolohiia otsinky ta analiz [The export potential of Ukraine: assessment methodology and analysis]*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/10_Melnuk1.pdf.
6. Novoitenko, I.V., Slobodian, N.Ya. & Malynovskyi, V.V. (2016). *Perspektyvy rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Actually prospects for the food industry in Ukraine]*. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy – Economics and Enterprise Management*, issue 11, pp. 454–460 (in Ukrainian).
7. Olifirenko, L.D. (2014). *Instytualizatsiia skladovykh mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ahropromyslovykh korporatsii [Insttutualization of the components of the governances*

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

mechanism of state regulation of the development of agroindustrial corporation]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky" – Visnyk Chernihiv State Technological University. Series "Economics"*, no. 2(74), pp. 255–263 (in Ukrainian).

8. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]*: Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. *Pro derzhavne rehuliuвання importu silskohospodarskoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 17.06.1997 roku № 468/97-VR [Law of Ukraine on state regulation of agricultural imports from 17.06.1997 № 468/97-VR]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/468/97>.

10. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi stratehii rozvytku eksportu Ukrainy : proekt rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the National Strategy for Export Development Ukraine: draft Cabinet of Ministers of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html>.

11. *Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16.04.1991 roku № 959-XII [Law of Ukraine on Foreign Economic Activity from 16.04.1991 № 959-XII]*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page4>.

12. *Pro yakist ta bezpeku kharchovykh produktiv i prodovolchoi syrovyny: Zakon Ukrainy vid 6.09.2005 roku № 2809-IV [Law of Ukraine on the quality and safety of food products and raw materials from 06.09.2005 № 2809-IV]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2809-15>.

13. Tiurina, N.M., Shelest, Ye. O., Karvatska, N. S. (2014). Otsiniuvannia eksportnoho potentsialu promyslovykh pidpryemstv ta prohnovuvannia yoho rozvytku [Estimation of export potential of industrial enterprises and predication of its development] *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi National University*, no. 2, T. 2, pp. 195–201 (in Ukrainian).

14. Shelest, I. O. (2015). Seredovyshche rozvytku eksportnoho potentsialu pidpryemstva za isnuiuchoi systemy derzhavnoho rehuliuвання eksportnoi diialnosti Ukrainy [Environment of enterprise's export potential development of in the system of Ukrainian export activity government control]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi national university*, no. 2, vol. 2, pp. 331–336 (in Ukrainian).

Оліфіренко Лілія Дмитрівна – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Олифиренко Лилия Дмитриевна – доктор наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Olifirenko Liliia – Doctor of Public Administration, Associate Professor, Professor of Department of Management and Governance Service, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: liliyaforever@mail.ru